

Türkiye'nin Endüstri Mineralleri Potansiyeline Toplu Bir Bakış*

Dr. Ali UYGUN

** Dr İsmail Seyhan *m êziz hatırasına*

1969 yılı Almanya BGR'de çalışıyorum. Kuzeyde Unterlüsse Celle civarındaki diatomit yataklarında sondajlı etüdler yürütüyoruz. Başımızda jeolog olarak birkaç yıl Türkiye'deki linyit aramalarını yürüten rahmetli Dr. L Benda var. Ocaklarda su ve çamur içinde boğuşurken, bir gün bana "Bak Âî" dedi, "Türkiye'de öyle diatomitler var ki, bu adamlar bilseler,, hiç buradakilerle uğraşmazlar"¹¹.

1973 yılında MTA'da çalışırken, bu diatomit yataklarının bir kısmını dolaştım ve Kayseri-Hırka sahası ile ilgili bir de rapor hazırladım. 1976 yılı sonlarında askerden döndüğümde bir gün MTA-Endüstriyel Hammaddeler Dairesi Teknik Büro Şefi Sn. Erdoğan Türet ile birlikte Maden Dairesine çağrıldık, O zamanki başkan Sn, İbrahim Kallioğlu bize söylenmeye başladı. Anlaşıldı ki 1976'da yeni madenler Maden Kanunu kapsamına alınırken MTA Kayseri'ye başvurmayı unutmuş ve bazı kişiler ruhsat talebinde bulunmuş. Neyse ki, 1973 tarihli rapor iletildi, saha "bulunmuş" hale getirildi ve Etibank'a devredildi.

1978 Mayısında Etibank'ın Maden Aramalar Dairesi Başkanı rahmetli Ferit Be/e Hırka yatağını gezdirdim. O tarihten bu yana bu büyük yatak ile ilgili hemen hemen hiçbir şey yapılmadı. Etibank sahayı işletmedi, rödövan ile kiralama yöntemleri de yürümedi. Bir büyük özel madencilik şirketinin kalsine diatomit üretme çabaları da bürokrasi nedeniyle sonuçlanamadı. Şeker fabrikalarının kurulduğu Ankara Kieselgur fabrikası da kapatılınca her yer yine ithal diatomite döndü.

Sonunda beklenen "müjdeli" haber de 2001 yılı Ekiminde geldi. DSI Kızılırmak üzerinde YemNha barajını yapmaya karar verince Hırka

diatomit yatağının baraj altında kalacağı kesinleşti. Böylece dünyanın önemli diatomit rezervlerinden birisi hiç üretilmeden tüketilmiş olacak. Bürokrasi sağölsün, Türkiye süzme malzemesi ithaline devam ede bi fi r. Kaynaklarını ü retmeden tü keterek borçlanmayı da sürdürebilir.

Kuşkusuz bu olaya paralel başka konularda sıralanabilir. Örneğin Bingöl-Avnik apatritli manyetitleri,, ya da Bitlis distenleri, Sivas Gürlevik asbestleri ya da 22 yıldan bu yana bir türlü işletilemeyen Beypazarı tronasf. Öte yandan bakılırsa da, Türkiye'de son 30 yılda özellikle endüstriyel hammaddeler konusunda ciddi faaliyetler var ve günümüzde Türkiye Avrupa'da üretim açısından çimento sektöründe birinci, camda ikinci ve seramikte üçüncü sıraya yükselmiş durumda. Bu örnekler de sadece bu sektörlere yatırım yapılmış olmasından değil, bilakis ülke kaynaklarının jeologlar tarafından aranıp bulunarak, sanayinin hizmetine sunulmuş olmasından kaynaklanıyor.

Bu nedenle jeolog olarak, umutsuzluğa kapılmanın anlamı yok. Yılmadan yeni hammadde kaynakları arayıp bulmak, bulunanları da tanıtmak zorundayız. O nedenle bu yazı dizisi endüstriyel hammaddeler konusunda tek tek maden bazında Türkiye'nin dünyadaki durumunu ve önemini irdelemeye, Türkiye'de ki mevcut kaynakları sergi l e meye

**Türkiye Avrupa'da
üretim açısından
çimento sektöründe
birinci, Camda ikinci
ve Seramikte üçüncü
durumda.**

çalışacak.. Başlangıçta da metalik madenler ve enerji hammaddeleri dışında madencilik sektörü nün üçüncü ayağı olan endüstriyel hammaddelerin önemini vurgulamayı amaçlayacağız.

1995 yılı verilerine göre ABD'de üretilen endüstriyel hammaddelerin değeri 24 milyar dolardır ve bu üretilen tüm metalik cevherlerin iki katıdır. Yine aynı ülkede üretilen

kum ve çakılın değeri altın ya da bakır cevherlerine eşittir; killerin değeri ise demir cevherinden fazladır.

ABD ve AB'nin birlikte EHM * üretimleri yılda 50 milyar doları aşmaktadır. Almanya'da toplam üretim 1 milyar tona ulaşmıştır. Sanayileşmiş ülkelerde bir kişinin yaşamı boyunca 460 ton kum-çakıl, 13 ton tuz,, 1 ton baltır tükettiği hesaplanmaktadır.

Türkiye'nin 2000 yılındaki GSMH'si 200 milyar dolar düzeyinde, burada madenciliğin payı %1,3, yani 2,6 milyar dolar dolayında idi. Aslında diğer sektörlerle karşılaştırıldığında üretim değerleri ile birlikte bunun 4 milyar dolara eriştiği düşünülmektedir. Dünya madencilik üretimi ise 1,5 trilyon dolar civarındadır. Türkiye'de dünya nüfusunun yaklaşık %1'i yaşadığına göre madencilik sektörü payının 15 milyar dolar olması beklenir. Ancak bugünkü %2'lik payın iki katı olan 3 milyar dolara çıkması gerçekleştirilebilirse dahi, bu dünya çapınca ancak %0,5'e -karşılık gelecektir.» Madencilik sektörünün payı gelişmekte olan ülkelerde %20 düzeyinde, ABD'de %4,2, Kanada'da 967,5, Avustralya'da %8,7 kaymakları kısmen tükenmiş Almanya'da dahi %4'dür.

Endüstriyel hammadde sektörüne yaklaşık 50 mineral ya da mineral grubu dahil edilebilir Ana hatları ile bakılacak olursa, bunların 10 kadarı Türkiye'nin jeolojik koşulları nedeniyle ya hiç yoktur ya da rezervleri çok azdır. Bu bakımdan ülke nüfusu dünyanın kabaca %1'in oluşturduğuna göre, dünya üretiminde payı %1'in üzerimde olan minerallerde bir potansiyel var demektir: Bu tabloyu mineral bazında irdeleyecek olursak,, gerçekte Türkiye'nin metalik mineral yönünden kıt rezervlerine karşın, endüstriyel hammaddeler konusunda daha şanslı olduğunu söylemek, mümkündür. Endüstriyel hammaddelere dayalı sektörlerin de Türk ekonomisinin gelişmiş ve sürükleyici kollarını oluşturması bu gerçeği kanıtlamaktadır.

Şimdi mineral bazında Türkiye'nin endüstriyel minerallerini dünya üretim ya da rezervleri ile karşılaştırarak irdeleyelim::

Alçıtaşı: Geniş evapoit oluşumları nedeniyle Türkiye'de jips (alçıtaşı) rezervleri büyüktür. 105 milyon ton dolayındaki dünya üretiminde Türkiye'nin payı 1,5 mt ile %1'ın biraz üzerindedir. Ancak İran'da yıllık tüketimin 8,5 mt olduğu göz önüne alınırsa potansiyelinden tam yararlanılmadı© ortaya çıkar.

Asbest: Dünya üretimi 2,5 mt düzeyindedir. Türkiye'de Sivas, Hatay, Bitlis, Tokat, Bursa,

Eskişehir'de önemli rezervler olmasına karşın sağlık ve çevre nedeniyle üretim durdurulmuş, ancak ithalat sürdürülmektedir.

Baırf: 7 milyon tona ulaşan dünya üretiminde Türkiye %2»5 dolayında bir pay ile 7. sırada yer almaktadır. Bari konusunda da Türkiye Pazar payını arttırabilecek bir potansiyele sahiptir.

Bentonit: 12 mt dolayındaki dünya üretiminde Türkiye %5 ve 6Q0 bin ton ile 5. sırada yer almaktadır, Potansiyel mevcut olmakla birlikte nitelikli ürünlere dönüştürme yetersizdir.

Beril: 7 bin tonluk dünya üretiminde Türkiye'nin payı yoktur;

Boksit: Dünya boksit üretimi 123 mt ulaşmıştır, Yaklaşık 450 bin ton ile Türkiye mevcut rezervlerine karşın çok geri sıralarda kalmaktadır.

Bor Mineralleri!: 3,2 mt'luk dünya üretiminde yaklaşık 1,4 mt ile Türkiye ilk sıradadır, Dünya rezervlerinin yine %63'Ü Türkiyede'dir. Buna karşılık bor iddia edildiği gibi stratejik bir mineral olmasa da Türkiye'nin muhtelif bor bileşikleri, uç ürünler ve kolemanitih demir çelik endüstrisine girmesi konusunda bir dizi potansiyeli mevcuttur.

Brom: 500 bin tonluk dünya üretiminde Türkiye'nin payı yoktur. İyot ile birlikte petrol sahalarındaki tuzlu suların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Çimento hammaddeleri: Yıllık 37 mt çimento üretimi ile Türkiye 2000 yılında Avrupa'da 1., dünyada 4. sıraya yükselmiştir. 1,5 milyar ton olan dünya üretiminde Türkiye'nin payı giderek artacaktır. Ancak sıradan ürünlerin değil de, beyaz çimento, düşük alkali çimento, sülfata dayanıklı çimento gibi özel ürünlerin dış pazar şansı vardır.,

Diyatomit: Dünya üretimi 1,5 mt/yıldır., Türkiye'de İç ve Batı Anadolu'da önemli bir potansiyeli mevcut olmasına rağmen üretim neredeyse sıfırlanmıştır. Filtre diyatomitleri de ithal edilmektedir.

Demiroksitler: Dünya yıllık üretimi 4000 ton dolayındadır. Türkiye'de kayda değer bir üretim yoktur,

Türkiye'nin metalik mineral yönünden kıt rezervlerine karşın, endüstriyel hammaddeler konusunda daha şanslı olduğunu söylemek mümkündür